

Марія СЕНЕТА,
аспірантка кафедри української літератури та теорії літератури
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(Україна, Дрогобич) [mseneta@gmail.com](mailto:mсенета@gmail.com)

ОРИГІНАЛЬНІСТЬ ВИТЛУМАЧЕННЯ ТЕМИ ЖІНКИ-МАТЕРІ В ПОЕМІ Т. ШЕВЧЕНКА «МАРІЯ»

Стаття присвячена дослідженню поеми «Марія» Т. Г. Шевченка. Основна мета цієї розвідки полягає у визначенні домінуючих тенденцій в критичному аналізі твору, знайти основні вектори тлумачення. Особливо наголошується на різноманітності підходів до розуміння теми жінки-матері в поемі. У статті також розглядаються основні способи інтерпретації моменту Благовіщення, зображеного в поемі. Предметом статті є реценція інтерпретації твору Т. Шевченка з релігійної, естетичної, текстологічної, історичної точок зору. Здійснено діахронний і синхронний аналіз основних критичних студій про поему, простежено зміну акцентів аналізу поеми: від атеїстичного розуміння у радянський час до глибоко християнського у сучасному науковому дискурсі. Також акцентується на іманентності в українській літературній науці шляху пізнання дійсності через точку зору християнської духовності. Перспективи наукових досліджень викладені.

Ключові слова: маріологія, образ Богородиці, релігійність, інтерпретація, мотив Благовіщення.

Літ. 29.

Mariia SENETA,
Ph. D student of the Department of Ukrainian literature and theory of literature
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University,
(Ukraine, Drohobych) [mseneta@gmail.com](mailto:mсенета@gmail.com)

ORIGINAL WAY OF INTERPRETATION OF THE TOPIC OF WOMAN-MOTHER IN SHEVCHENKO'S POEM «MARIIA»

The article is devoted to the investigation of the poem «Mariia» by T. Shevchenko. It is said to be one of the best world examples in dedication poem to Virgin Mary. The main purpose of the article is to outline the predominant trends in the critical analysis of the poem, to find the basic vectors of researches. Special attention is paid to show the original interpretation of the theme woman-mother of the poem in the works dedicated to its investigation. The article also deals with the main ways of interpretation of the moment of Annunciation depicted in the poem. The subject of scientific research is a reception of the interpretations of Shevchenko's poem in literature studies through the religious, aesthetic, textual, historical points of view. The diachronic and synchronous analysis of the major critical studies about the poem is made. The author traces the change in emphasis of poem's analysis from atheistic understanding in Soviet times to the deep Christian in modern scientific discourse. The focus is also on the immanence in the Ukrainian literary science the way of understanding reality through the points of view of Christian spirituality. The prospects for future scientific research are outlined.

Key words: Mariology, the image of Virgin, religiosity, interpretation, motif of Annunciation.

Ref. 29.

Марія СЕНЕТА,
аспірантка кафедри української літератури та теорії літератури
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка (Україна, Дрогобич) [mseneta@gmail.com](mailto:mсенета@gmail.com)

ОРИГИНАЛЬНОСТЬ ТОЛКОВАНИЯ ТЕМЫ ЖЕНЩИНЫ-МАТЕРИ В ПОЭМЕ Т. ШЕВЧЕНКО «МАРИЯ»

Статья посвящена исследованию поэмы «Мария» Т. Г. Шевченко. Основная цель этой работы заключается в определении доминантных тенденций в критическом анализе произведения, найти основные векторы толкования. Особенно отмечается на разнообразии подходов к пониманию темы женщины-матери в поэме. Предметом статьи является рецепция интерпретаций произведения Т. Шевченко с религиозной, эстетической, текстологической, исторической точек зрения. Зделано диахронный и синхронный анализ основных критических исследований о поэме, прослежено изменение акцентов анализа поэмы от атеистического понимания в советское время к глубоко христианского в современном научном дискурсе. Также акцентируется на имманентности в украинской литературной науке пути познания действительности через точку зрения христианской духовности. Перспективы научных исследований изложены.

Ключевые слова: мариология, образ Богородицы, религиозность, интерпретация, мотив Благовещения.

Лит. 29.

Постановка проблеми. Творчість Т. Шевченка є виразником національного духу України. У його «Кобзарі» натрапляємо на властиві нашому народові духовні процеси, історичні події, вияв релігійності. Саме на теоцентризмі часто наголошували літературознавці. Адже християнськість дуже часто асоціюється із самою суттю поняття український. І навпаки. Володимир Янів влучно цитує з цього приводу Миколу Костомарова: «Український народ – глибоко релігійний народ... він берегтиме в собі релігійні основи доти, доки існуватиме сума головних ознак, що становлять його народність» [29, 243]. Ці дві характеристики нероздільно злилися в національному психотипі. Як наголошує сучасний дослідник Петро Іванишин, «саме релігійність, причому християнського типу, ще з прадавніх арійських часів сформувала один із найосновніших архетипів української психіки» [9, 228]. Тарас Шевченко якнайповніше був втіленням національної ментальності.

Твори поета позначені проникливим і глибоким релігійним струменем. Ця нитка простежується від першої відомої нам балади «Причинна» (1837) – і до останнього, вже передсмертного вірша «Чи не покинуть нам, небого...». Мотив материнства, що невіддільно пов'язаний із образом Пресвятої Богородиці, постійно наявний у поезії Кобзаря, щоразу вияскравлюється і виграє новими барвами. Так і поема «Марія» стала найбільшим здобутком поета у змалюванні образу жінки-матері, показавши Матір Божу як найвищий такий ідеал.

Аналіз досліджень. Критична рецепція цієї поеми достатньо розлога. Основні тенденції в інтерпретаційній парадигмі шевченкознавства щодо цього твору були різноманітними – від адорації та захоплення і визнання поеми за найвищий вияв втілення в ньому релігійності поета (І. Франко, Є. Маланюк, І. Огієнко, Б. Лепкий, Ю. Шевельов, Л. Білецький, Б. Завадка) до думки, що поема є найхарактернішим прикладом на користь атеїстичних поглядів Т. Шевченка (Є. Кирилюк, Ю. Івакін, Ф. Ващук). Децю м'якше цю думку висловив М. Гнатюк. Слід відзначити вартісну статтю цього автора про «Марію», де глибоко і систематично, всебічно накреслено основні віхи дослідження поеми. У літературознавчому дискурсі ця розвідка постає вагоме місце поряд із працею І. Франка «Шевченкова «Марія» та статтю М. Крупського «Марія» Т. Шевченка (аналітична проба)».

У сучасному шевченкознавстві слід високо оцінити напрацювання В. Смілянської, яка всебічно окреслює основні вихідні положення поеми, з'ясовує генезу літературоз-

навчих досліджень, слушно розставляє ідейні акценти. Професіоналізмом та науковою об'єктивністю відзначається маріологічний доробок Є. Нахліка, зокрема його стаття, підготовлена до «Шевченківської енциклопедії», де різнопланово подано головні вектори тлумачення поеми.

Майже всі дослідники (від І. Франка, потім Д. Чижевський та Є. Маланюк) відзначають глибокий антропоцентризм автора, який впливає із ментальності українського народу, що є більшою мірою індивідуалістичним, ніж колективним. Докладний текстологічний аналіз поеми здійснив Ф. Вашук у статті «Поема Шевченка «Марія» в редакціях і варіантах». Посилились дослідження апокрифічних та агіографічних джерел твору (С. Росовецький, О. Сирцова, В. Гончарук, М. Приходько). Крізь призму психоаналізу поему побічно досліджували С. Балей, Г. Грабович, О. Забужко. Інтерпретаційною новизною вирізняється методологія візуальності Г. Клочка. Науковець детально аналізує кожен рядок поеми, застосовуючи прийом «кадр за кадром», де кожна деталь твору слугує для створення художнього образу у свідомості реципієнта.

Момент Благовіщення був притчею во язицех для багатьох літературних критиків. Дослідники наголошували на деякій приземленості, олюдненні, «очоловіченні» (І. Огієнко) акту Благовіщення в поемі (І. Франко, Д. Чижевський, Л. Білецький, О. Білецький). Деякі дослідники взагалі оминали це «непорозуміння» (С. Смаль-Стоцький у ґрунтовній праці «Тарас Шевченко. Інтерпретації» не приділяє окремої уваги поемі, а згадує про твір лише в контексті теми материнства). У радянському шевченкознавстві йшла мова про людський спосіб зображення в поемі (Є. Кирилюк, Ю. Івакін, Ф. Вашук, М. Гнатюк). Тепер існує думка, що «в поемі – поряд із раціоналістичною земною версією Ісусового народження – збережено й містичну версію Непорочного Зачаття» [15, 365]. Думку про зображення Непорочного Зачаття у творі відстоює О. Яковина. Про це, зокрема, детально йдеться у її монографії у співавторстві з О. Слободяном «Тарас Шевченко: істина – некомунікативна реальність».

Тому й **актуальність** нашого дослідження визначається двома моментами: по-перше, у сучасному літературознавстві помітно зростає науковий інтерес до християнства як знаково-символічної системи, а по-друге, дослідження може стати наступним кроком для окремої розвідки про поему, оскільки, як зазначає В. Смілянська «вичерпне ж монографічне дослідження твору – завдання найближчого майбутнього» [17, 206].

Об'єктом дослідження виступають напрацювання шевченкознавців про поему Т. Шевченка «Марія». **Предметом** наукових пошуків ми визначили рецепцію на інтерпретацію твору поета у літературознавчій науці з погляду релігійного, естетичного, текстологічного, історичного, джерелознавчого. Таким чином, **метою** статті є виявити основні тенденції у критичному аналізі поеми «Марія», з'ясувати головні вектори дослідження науковців. Виконання такої мети передбачає низку **завдань**, що унаочнюють і конкретизують об'єкт дослідження:

1) проаналізувати дослідження про поему «Марія» Т. Шевченка у критичних досвідах І. Франка, М. Драгоманова, Л. Білецького, О. Білецького, Б. Лепкого, Д. Чижевського, Є. Маланюка, М. Зерова, Є. Кирилюка, Ю. Івакіна, Ф. Вашука, М. Гнатюка, Б. Завадки, В. Смілянської, О. Яковини та ін.;

2) виявити фундаментальні положення наукової інтерпретації у працях науковців;

3) з'ясувати основні шляхи тлумачення моменту Благовіщення, зображеного в поемі, у розвідках шевченкознавців;

4) прослідкувати вияви національних мотивів поеми.

Виклад основного матеріалу. Християнська традиція, з часів її інкультурації на українських теренах, стала невід'ємною складовою українського національного світогляду. Спосіб сприйняття дійсності через закони християнської любові є властивим передусім для середньовічної культури. Багата духовна культура Київської Русі стала ідейним ґрунтом для виникнення у майбутньому художніх дискурсів М. Смотрицького, Г. Сковороди, І. Вишенського, І. Котляревського, Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, поетів-логосівців та ін.

Релігійні погляди Шевченка не завжди мали однозначне трактування в науковій літературі та суспільній думці. Від тотального заперечення християнськості Кобзаря, сповідування «атеїстичних переконань» [25, 48], підґрунтям якого нібито є «філософсько-матеріалістичний світогляд» [3, 141] поета, до ствердження Шевченка як найбільш віруючого в Бога українця, найбільшого виразника духовності нації: «...коли б зібрати все з Шевченкового релігійного стилю до купи, то склася б повний і не малий курс морального богослов'я» [13, 168], «кожен твір Шевченка іде в річищі української християнської традиції» [16, 57]. Ряд доказів можна було би ще продовжити з обох боків. Ще в середині минулого століття літературознавець Л. Білецький наводив різні способи інтерпретації «питання Шевченкової віри» [1, 3]. Чому саме виникають такі полюсні бачення чільного поета України, чим це зумовлено і, власне, що дає підстави для таких тлумачень?

Як найбільший аргумент і з одного, і з другого боку наводять поему «Марія» (1859). Написаний в останній етап творчості поета, геніальний витвір людського Духу викристалізовує в собі основні етичні, естетичні, релігійні переконання Т. Шевченка. Цей неймовірний запас енергії, закумуляований за 10 років заслання (а далеко гірше – духовного ув'язнення!), вибухнув «чудовим гімном до Марії» [19, 46].

Проте мало пройти ще багато часу, перш ніж на папір лягли рядки поеми. Про це ми довідуємося із епістолярію. Зокрема, у листі до княжни В. Рєпніної від 1 січня 1850 р. автор роздумує про намір «аналізувати серце матери по жизни святой Марии, непорочной матери Христовой...» [27, 50], а в листі від 7 березня цього ж року повідомляє, що часто читає Біблію, внаслідок чого народилася думка «описать сердце матери по жизни Пречистой Девы, матери Спасителя» [27, 54]. Задум здійснився аж у жовтні – листопаді 1859 р. у Петербурзі. Проте існує думка, що, «можливо, Шевченко писав поему ще на Україні» [10, 548]. Поема творилася з різними варіантами та доповненнями, що детально розповідає Ф. Вашук [3]. Дослідник скрупульозно досліджує зміни поетової думки під час написання твору, уважно вивчає емоційне навантаження тих чи тих редакційних змін, детально аналізує словесні відтінки, семантичне наповнення окремих слів у відомих двох редакціях поеми. Торкається він і біблійних мотивів поеми, більшою чи меншою мірою проводить проекцію на тогочасну дійсність.

Цю поему вважають органічним продовженням найпродуктивнішої в творчості поета теми жінки-матері, в якій мотив материнства виявився з найбільшою потугою, з найповнішим виплеском почуттів серця та душі. Це вперше помітив один з найглибших критиків поета, який найкраще і продовжив традиції Кобзаря, Іван Франко. Прекрасна обізнаність зі світовою літературою допомагає науковцеві виокремити Т. Шевченка як одного з найпроникливіших дослідників теми материнства. Вчений розглядає поему «Марія» на фоні інших літератур і акцентує, що «в найвищій, ним списаний ідеал жінчини-матері (в «Марії») Кобзар лише нам такий високий пам'ятник своєї мислі і свого слова, лишив нам такий ясний і пориваючий ідеал жінчини-громадянки, якого не писав ні один інший поет в світі і, – що не менш важливо, на думку І. Франка, – котрого по

ширині та висоті основної думки (не по деталям оброблення) й перевищити годі» [18, 153-154]. В цьому ж руслі слід згадати ще одну важливу думку шевченкознавця: «Не знаю в літературі всесвітній поета, котрий би представив такий високий, а так щиро людський ідеал жінки-матері, як се вчинив Шевченко в своїх поемах «Відьма», «Неофіти» і «Марія» [20, 122]. Літературознавець і в інших розвідках, присвячених аналізу поеми, наголошує на високій художній досконалості твору, національній своєрідності, геніальності зображення «серця матері». Народницька критика в особі С. Єфремова теж говорить про «Марію» як про «найрелігійнішу поему» [7, 262], де подано «справжній апофеоз матері» [7, 262].

Іван Франко дуже точно визначає «помисел сеї поеми [...] змалювати життя матері спасителя на основі дуже скупої церковної традиції, а головне, – особливо підкреслює автор, – на основі власної творчої інтуїції» [21, 300]. І помисел цей називає «незвичайно смілим» [21, 300]. Цілком справедливо зауважив критик. Це тісне переплетення християнства і літератури, що властиве для української ментальності, вилилося у поему «Марія», де автор, спираючись на Біблію, апокрифічні тексти творить новаторський і дуже своєрідний, глибоко національний образ Богородиці.

Пощанування материнства, образу жінки-берегині, повага до матері-годувальниці здавна властиве українській культурі. Глибоке переживання унікального Божого дарунку – приносити нове життя на світ – в українців оточене ореолом святості, таємничості, вважається особливим виявом Господньої любові. В. Пахаренко говорить навіть про «обожнення матері, жінки» [14, 27]. Таку особливість він ставить на друге місце у т. зв. «піраміді українського національного характеру» [14, 26]. Звичайно ж, що прикладом Матері є Богородиця Діва. Особлива святість, незбагненність, сакральність, яким оточена Пречиста в нашій культурі, передбачає пошанування її в межах релігійної традиції. Шевченко ж, як поет, на основі біблійних мотивів, розповідей євангелістів відкриває нову грань у способі почитання Марії. Звідси ж, напевно, виходить корінь проблеми: як хто зрозумів цей спосіб тлумачення, який яскраво вирізняється від традиційного, однак залишається витриманим згідно з церковними канонами, не переступаючи християнські догмати. Мабуть, саме це мав на увазі І. Франко, вказуючи на «незвичайну сміливість помислу» Шевченка. Г. Грабович говорить навіть, що «у такий спосіб поет кинув виклик загальноприйнятій християнській традиції зображення Марії» [5, 111]. Звичайно, що Т. Шевченко, як поет, має право на художню вигадку, ахронізм, зміну реальних фактів відповідно до ідейної концепції мистецького твору. Саме в такому випадку художній твір і є явищем красивого письменства, а не копіюванням дійсності.

Тому і поет створює власну інтерпретацію євангельської оповіді, і тут Біблія виконує, так би мовити, роль ідейної іскри, стає стимулом і першопричиною виникнення задуму, джерелом художнього універсуму поеми «Марія». Тут головне не впадати в крайнощі, як це робили деякі радянські шевченкознавці (С. Кирилюк, Ф. Вашук, Ю. Івакін, М. Гнатюк): думку про деякий відхід від християнської розповіді у творі вони перетворювали на тотальне заперечення Шевченком використання Біблії при написанні поеми. Закономірними вважались вислови на зразок: «...далекою була поема «Марія» від євангельської легенди» [10, 550], яка «...під пером поета-атеїста обернулася на твір вищою мірою антирелігійний» [3, 141]. Однак не можна заперечити концептуальної правильності слів С. Кирилюка: «Марія» не є ілюстрацією або віршованим перекладом євангельської легенди. Поема не є також тільки побутовим твором. У відому, традиційну, але значно змінену євангельську фабулу Шевченко вклав, як це він робив і раніше, *цілком новий ідейний зміст* (виділення наше – М. С.)» [10, 551].

У широковідомій, глибокоаналітичній розвідці М. Драгоманова «Шевченко, українофіли й соціалізм» проаналізовано творчість поета, виходячи із соціальних позицій на широкому суспільному тлі, подається розгорнута характеристика стосунків Кобзаря і творчого оточення. Особливо часто і принагідно вчений згадує про поему «Марія». На його думку, у цьому творі «Шевченко виступив за границю не тільки ультрамонтанства або католицтва, а й християнства» [6, 339], а в іншому місці говорить, що у поемі «Шевченко найдалше одступив од євангелія» [6, 360]. Проте не слід сприймати слова М. Драгоманова категорично і однозначно. Вже кількома абзацами нижче вчений доводить: «Навіть його «Марія» показує як він не порвав із християнством, бо показує, як йому хотілось обернути християнство на свій лад, на службу своєму мужицтву» [6, 360]. Очевидно, що вчений бачив релігійність Т. Шевченка, однак як соціаліст він не міг однозначно говорити про поета як глибоко релігійну людину.

Літературознавці цілком слушно відзначали творче переосмислення євангельсько-го сюжету у поемі. Дуже часто причиною такого переінакшення твору вони називали тогочасні суспільні умови, національне поневолення України, ярмо кріпацтва. Мовою радянської науки це звучало як втілення «революційного змісту», боротьба «трудящих людей» [10, 553] проти соціального гноблення (і жодного слова про національну залежність України, російський шовінізм!). Однак, можливо, таке термінологічне завуальовування фактів, евфемістична номінація реалій була зумовлена, як вказує С. Сверстюк, «грубою кон'юнктурою» [16, 52] тодішнього політичного режиму СРСР.

Поему «Марія», перш за все, варто розглядати як мистецьке явище, де християнський світогляд поета, головна заповідь Христа – любов, знайшли своє найвище виявлення. Вихований «спадкоємцем Київського християнства» [8, 21–75], маючи знання серцем Псалтиря, Молитвослова, багатьох пісень, церковних співів, апокрифічних та агіографічних переказів з дитинства, будучи активно зацікавленим пам'ятками церковного зодчества (унікальні храми часів середньовіччя, епохи бароко), постійним читанням Біблії (а особливо під час заслання), Тарас Шевченко створює поетичний твір, де християнська філософія поета дійшла свого апофеозу. Сучасна дослідниця О. Яковина доречно спостерегла, що «його (Т. Шевченка – М. С.) геній керувався глибинними інтуїціями, які він намагався осмислити протягом життя, шукаючи те, що не лежить на поверхні. Біблійні сюжети та події історії спасіння поет часто інтерпретує, спираючись не на знання, а на власні духовні пошуки» [28, 38]. Як справедливо наголошував ще минулого століття І. Огієнок, досліджуючи всю творчість поета крізь призму духовності; «релігійний стиль «Марії» – найвищий: Шевченко вклав сюди всю свою віруючу душу, все своє любляче серце» [13, 252].

Ця поема стала гідним увінчанням того «надзвичайного підйому релігійного духу» [21, 302] протягом довгого 10-річного заслання, про який ще 1913 р. цілком правильно писав геніальний критик і аналітик Іван Франко. Саме тому виокремлення християнської домінанти як першопричини і основи подальших наукових досліджень можна вважати вихідним пунктом інтерпретації поеми «Марія». Літературознавцеві варто керуватись христоцентризмом для глибшого розуміння сенсу твору, для проникнення у шари поетичного світобачення, адже сам Шевченко, за словами Д. Чижевського, у корені свого світогляду був глибоко христоцентричним [23, 172–173], у нього багато біблійних мотивів, що «на українським ґрунті, на ґрунті питомого українського антропоморфізму і дають поетичний вивкіт у поемі «Марія» – творі, – за словами С. Маланюка, – неймовірної висоти українського релігійного світогляду» [11, 107].

Національна своєрідність поеми впадала в око не лише професійному науковцю. Без особливих зусиль в образі Марії можна побачити українську жінку-матір, а в образі

Йосипа – селянина. Пречиста зображується як юна красуня, що «*рожевим квітом розцвіла*» (рядок 33) [26, 312], завітчає голівоньку «*Лілями та тим рясним / Червоним маком*» (рядки 115-116) [26, 313], зазвичай «*стоїть собі під тином / Та вовну бідую пряде*» (рядки 45-46) [26, 312], а ввечері любить заснути «*під явором у холодочку*» (рядок 117) [26, 313]. Поет з великим замилюванням дивиться на прекрасну дівчину, яка «*з гаю вихожає / Завітчана*» (рядки 120-121) [26, 314] і співає пісні. Тут яскраво прослідковуються архетипні символи українців. Зокрема, якщо зупинимось на образі лілеї, яка, на думку В. Войтовича вважається «атрибутом Богоматері, символом чистоти і цноти» [2, 43], а в нашій традиції ця квітка постає «українським варіантом дерева світового» [2, 43] Вже тоді, коли Марія носить дитину під серцем, то дбайливо чекає її появи на світ і «*Сидить собі коло вікна / І в поле дивиться, і шие / Малесеньке сороченя*» (рядки 294–296) [26, 318]. Вже як народився Ісус, то Діва Марія турбується про нього: виховує, вчить добру й любові до людей. Заробила трохи грошей, щоб віддати його в науку:

Заробила

Чи то позичила вдова

Півкоти тую на буквар.

Сама б учила, так не знала ж

Вона письма того. Взяла

Та в школу хлопця одвела,

У ієсейську. Доглядала ж

Сама його, сама й навчала

Добру і розуму (рядки 586-594) [26, 324–325].

Навіть вчитися Ісус буде з «Букваря». Автор змалює Марію, надаючи їй рис української жінки. «Мати взагалі, на переконання поета, висловлене і в поетичних, і в прозових творах, – головна вихователька й навчителька добра й любові до людей, – це її роль у суспільстві; і Марія зображена такою ідеальною матір'ю стражденною... Т. Шевченко вивів образ жінки-берегині національних сакральних скарбів, що до нього не існувало ані в художній, ані в суспільно-громадській традиції». [22, 15].

Таким мотивом українізації позначений і образ Йосипа, у якому, за словами В. Смілянської, «найвиразніше виявлені риси українського національного характеру – лагідність, неговіркість, дбайливість, роботяща вдача [...] Це типово український сільський дід» [17, 199]. Подібну характеристику образу ще раніше подавав Ф. = Ващук, проводячи паралель з героями інших Шевченкових творів, зокрема Максимом з поеми «Москалева криниця», Туманом з повісті «Княгиня» [3, 151]. Крім цього, дослідник відзначав, що із двох редакцій поеми «Марія» образів Йосифа «приділено більше уваги, посилено авторську інтонацію» [3, 151] саме у другій редакції, яка тепер розглядається як основний текст поеми. Професія Йосипа теж є специфічною для українських реалій – бондар: «*У Йосипа, у тесляра / Чи в бондаря того святого*» (рядки 26-27) [26, 311]. На такому пристосуванні релігійного сюжету до українських реалій вказує і сучасна наука: «Автор вводить в український контекст образи євангельських Діви Марії, Йосипа, Ісуса, Єлисавети, Івана Предтечі, архангела Гавриїла, Симеона та ін. таким чином, що ментальність, психологія, звичаї, побут українського народу дифузуються з історичними реаліями життя палестинських персонажів» [28, 40].

Картин природи у поемі небагато. Поет тонко продумує кожне слово, про що свідчить його копітка робота над варіантами і редакціями поеми, що детально показано в розвідці Ф. Васьука [3]. У другій редакції поеми Шевченко майстерно відточує кожне слово, кожен образ, вдаючись, за словами Ю. Шевельова, до «закону мудрої економії»,

«інтенсивне шліфування» [24, 92] призвело до глибокого семантичного наповнення слова. Невеликі пейзажні замальовки у поемі виразно позначені українським колоритом. На це вказують поодинокі, на перший погляд, може, непримітні деталі. Це, зокрема, образ лопуха, яким Марія покрила голову, образ пшениці, про який говорить тасмичий гість. Звичайно, що у тексті поеми трапляються топоніми, зокрема – Тиверіадське озеро, гора Єлеон, Ізраїль, Єрусалим, Вифлеєм, Іудея. Реципієнт розуміє, що місце дії – це Ізраїль. Про це писали і радянські шевченкознавці (Є. Кирилук, Ю. Івакін та ін.), а М. Гнатюк такі свої роздуми підкріплює словами М. Рильського: «Іноді ми бачимо в поемі зовсім не древню Іудею, а сучасне Шевченкові українське село» [4, 32].

Як слушно зазначає С. Абрамович: «Поети можуть переінакшувати традиційні фольклорні чи біблійні мотиви згідно з творчим задумом» [12, 180]. Це дає новий поштовх для розвитку культури, і літератури в тому числі. Осмислюючи та по-новому творчо розкриваючи нові грані раніше відомих фактів та явищ, Шевченко за допомогою «фантазії» та «власної творчої інтуїції» створює «апофеоз» [21, 300] на тему материнства.

Висновки. Поема «Марія» Т. Шевченка – один з найкращих у світовій поезії співів на честь Богородиці. Поет з великою любов'ю передає риси обличчя, міміку, мовлення героїні. В образі Богородиці Кобзар дає приклад гідної матері для наслідування. Високий релігійний стиль, метафоричність, образна система доведені в поемі до рівня досконалості. Отже, на основі опрацьованих критичних джерел нам вдалося прийти до таких висновків: по-перше, Т. Шевченко по-новаторськи осмислює біблійну оповідь про Матір Божу, однак не виходить за рамки канонічного права Церкви; по-друге, релігійний сюжет глибоко українізований, по-третє, шевченкознавці при дослідженні поеми в основному спростовували чи підтверджували високу релігійність поеми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Білецький Л. Віруючий Шевченко / Л. Білецький. – Вінніпег, 1949. – 32 с.
2. Брайко О. Наративізація сакрального в поемі Тараса Шевченка «Марія» / О. Брайко // Слово і час. – 2008. – № 5. – С. 41–51.
3. Ващук Ф. Поема Шевченка «Марія» в редакціях і варіантах / Ф. Ващук // Збірник праць сімнадцятої наукової Шевченківської конференції. – К. : Наукова думка, 1970. – С. 141–162.
4. Гнатюк М. Поема «Марія» / М. Гнатюк // Радянське літературознавство. – 1974. – № 3. – С. 27–35.
5. Грабович Гр. Шевченко як міфотворець : Семантика символів у творчості поета / [пер. з англ. С. Павличко]. – К. : Рад. письменник, 1991. – 212 с.
6. Драгоманов М. Шевченко, українофіли і соціалізм / М. Драгоманов // Драгоманов М. Вибране («...мій задум зложити очерк історії цивілізації на Україні») / [упоряд. та авт. іст.-біогр. нарису Р. С. Мішук; приміт. Р. С. Мішука, В. С. Шандри]. – К. : Либідь, 1991. – С. 327–430.
7. Єфремов С. По-людському : до характеристики поглядів Шевченка / С. Єфремов // Єфремов С. Шевченкознавчі студії. [передмова Е. С. Соловей; упорядкував О. В. Меленчук]. – К. : Україна, 2008. – С. 254–265.
8. Завадка Б. Серце чистее подай. Проблеми релігії у творчості Тараса Шевченка / Б. Завадка. – Львів : «ФЕНІКС ЛТД.» МП «РАС», 1993. – 160 с.
9. Іванишин П. Аберация христіянства, або Культурний імперіалізм у шатах псевдохристіології (основні аспекти національно-екзистенціального витлумачення) / П. Іванишин. – Дрогобич : Видавнича фірма «Відродження», 2005. – 268 с.
10. Кирилук Є. Г. Шевченко. Життя і творчість / Є. Кирилук. – К. : Держ. вид-во худ. л-ри, 1959. – 675 с.
11. Маланюк Є. Книга спостережень : статті про літературу / Є. Маланюк. – К. : Дніпро, 1997. – 430 с.

12. Нахлік С. Доля – Los – Судьба : Шевченко і польські та російські романтики / С. Нахлік / НАН України. Львівське відділення Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка. – Львів, 2003. – 568 с.
13. Огієнко І. (Митрополит Іларіон). Релігійність Тараса Шевченка / І. Огієнко // Огієнко І. (Митрополит Іларіон) Тарас Шевченко / [упоряд., авт. передмови і коментарів М. С. Тимошик]. – К. : Наша культура і наука, 2003. – С. 164–282.
14. Пахаренко В. Незбагнений апостол / В. Пахаренко. – Черкаси : БРАМА – ІСУЕП, 1999. – 296 с.
15. Росовецький С. Біблійні мотиви у творчості Шевченка / С. Росовецький // Темі і мотиви поезії Тараса Шевченка / Ю. Барабаш, О. Боронь, І. Дзюба [та ін.] ; НАН України, Ін-т л-ри Т. Г. Шевченка. – К. : Наук. думка, 2008. – С. 344–372.
16. Сверстюк Є. Шевченко понад часом. Есеї / Є. Сверстюк. – Луцьк; К. : ВМА «Терен»; ТОВ «Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2011. – 276 с.
17. Смілянська В. «Марія» / В. Смілянська // В. Смілянська, Н. Чамата. Структура і зміст : Спроба наукової інтерпретації поетичних текстів Тараса Шевченка : [Монографія]. – К. : Вища шк., 2000. – С. 195–206.
18. Франко І. Жінчина-мати в поемах Шевченка / І. Франко // Франко І. Зібрання творів : У 50 т. – К. : Наукова думка, 1980. – Т. 26. – С. 153–154.
19. Франко І. Містифікація чи ідіотизм / І. Франко // Франко І. Зібрання творів : У 50 т. – К. : Наукова думка, 1982. – Т. 36. – С. 44–46.
20. Франко І. Тарас Шевченко / І. Франко // Франко І. Зібрання творів : У 50 т. – К. : Наукова думка, 1980. – Т. 28. – С. 112–123.
21. Франко І. Шевченко-«Марія» / І. Франко // Франко І. Зібрання творів : У 50 т. – К. : Наукова думка, 1983. – Т. 39. – С. 300–309.
22. Федь І. Ікона як феномен досконалого / І. Федь // Мультиверсум. Філософський альманах : 36. наук. пр. – Вип. 48. – К. : Український центр духовної культури, 2005. – С. 141–148.
23. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні / Д. Чижевський. – К., 1992. – 230 с.
24. Шевельов Ю. 1860 рік у творчості Тараса Шевченка / Ю. Шевельов // Записки Наукового товариства імені Т. Шевченка. – Серія : Праці філологічної секції. – Львів, 1992. – Т. ССXXIV (224). – С. 89–105.
25. Шевченківський словник. У 2 т. – Т. 1. / АН УРСР, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка; редкол. : І. Я. Аїзеншток, В. А. Афанасьєв, М. П. Бажан [та ін.]. – К., 1976. – 415 с.
26. Шевченко Т. Повне зібрання творів : у 12 т. / [редкол. : М. Г. Жулинський (голова) та ін.]. – К. : Наук. думка, 2001. – Т. 2 : Поезія 1847 – 1861. – 784 с. : портр.
27. Шевченко Т. Повне зібрання творів : у 12 т. / [редкол. : М. Г. Жулинський (голова) та ін.]. – К. : Наук. думка, 2003. – Т. 6 : Листи. Дарчі та власницькі написи. Документи, складені Т. Шевченком або за його участю. – 632 с. : портр.
28. Яковина О. Екзегеза поеми «Марія» / О. Яковина // О. Яковина, О. Слободян. Тарас Шевченко : істина – некомунікативна реальність. – К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2013. – С. 38–59.
29. Янів В. Релігійність українця з етнопсихологічного погляду / В. Янів // Янів В. Нариси до історії української етнопсихології / [упоряд. М. Шафвал]. – К. : Знання, 2006. – С. 243–273.

REFERENCES

1. Biletskyi L. Viruiuchy Shevchenko / L. Biletskyi. – Winnipeh, 1949. – 32 s.
2. Braiko O. Naratyvizatsiia sakralnoho v poemi Tarasa Shevchenka «Maria» / O. Braiko // Slovo i chas. – 2008. – № 5. – S. 41–51.
3. Vashchuk F. Poema Shevchenka «Mariia» v redaktsiiah i variantakh / F. Vashchuk // Zbirnyk prats simnadsiatoi naukovoї Shevchenkivskoi konferentsii. – K. : Naukova dumka, 1970. – S. 141–162.
4. Nnatiuk M. Poema «Mariia» / M. Nnatiuk // Radianske literaturoznavstvo. – 1974. – № 3. – S. 27–35.
5. Hrabovych Hr. Shevchenko yak mifotvorets : Semantyka symvoliv u tvorchosti poeta / [per. z anh. S. Pavlychko]. – K. : Rad. pysmennyk, 1991. – 212 s.
6. Drahomanov M. Shevchenko, ukrainofily i sotsializm / M. Drahomanov // Drahomanov M. Vybrane («...mii zadum zlozhyty ocherk istorii tsyvilizatsii na Ukraini») / [uporiad. ta avt. ist.-biohr. narysu R. S. Mishchuk; prymit. R. S. Mishchuka, V. S. Shandry]. – K. : Lybid, 1991. – S. 327–430.

7. Iefremov S. Po-liudskomu : do kharakterystyky pohliadiv Shevchenka / S. Yefremov // Yefremov S. Shevchenkoznavchi studii. [peredmova E. S. Solovei; uporiadkuvav O. V. Melenchuk]. – K. : Ukraina, 2008. – S. 254–265.
8. Zavadka B. Sertse chysteie podai. Problemy religii u tvorchosti Tarasa Shevchenka / B. Zavadka. – Lviv : «FENIKS Ltd.» MP «RAS», 1993. – 160 s.
9. Ivanyshyn P. Aberatsiia khrystyanstva, abo Kulturnyi imperializm u shatakh psevdoekhrystolohii (osnovni aspekty natsionalno-ekzyzentsialnoho vytlumachennia) / P. Ivanyshyn. – Drohobych : Vydavnycha firma «Vidrodzhennia», 2005. – 268 s.
10. Kyrlyuk Ye. H. Shevchenko. Zhyttia i tvorchist / Ye. Kyrlyuk. – K. : Derzh. vyd-vo khud. l-ry, 1959. – 675 s.
11. Malaniuk Ye. Knyha sposterezen : statii pro literaturu / Ye. Malaniuk. – K. : Dnipro, 1997. – 430 s.
12. Nakhlik Ye. Dolia – Los – Sudba : Shevchenko i polski ta rosiiski romantyky / Ye. Nakhlik / NAN Ukrainy. Lvivske viddliennia Instytutu literatury im. T. H. Shevchenka. – Lviv, 2003. – 568 s.
13. Ohiienko I. (Mytropolyt Ilarion). Relihiinist Tarasa Shevchenka / I. Ohiienko // Ohiienko I. (Mytropolyt Ilarion) Taras Shevchenko / [uporiad., avt. peredmovy i komentariv M. S. Tymoshyk]. – K. : Nasha kultura i nauka, 2003. – S. 164–282.
14. Pakharenko V. Nezbahnenyi apostol / V. Pakharenko. – Cherkasy : BRAMA – ISUEP, 1999. – 296 s.
15. Rosovetskyi S. Bibliini motyvy u tvorchosti Shevchenka / S. Rosovetskyi // Temy i motyvy poezii Tarasa Shevchenka / Yu. Barabash, O. Boron, I. Dziuba [ta in.] ; NAN Ukrainy, In-t l-ry T. H. Shevchenka. – K. : Nauk. dumka, 2008. – S. 344–372.
16. Sverstiuk Ye. Shevchenko ponad chasom. Esei. / Ye. Sverstiuk. – Lutsk; K. : VMA «Teren»; TOV «Vydavnychiy dim «Kyievo-Mohylianska akademiia», 2011. – 276 s.
17. Smilianska V. «Mariia» / V. Smilianska // V. Smilianska, N. Chamata. Struktura i smysl : Sproba naukovoï interpretatsii poetychnykh tekstiv Tarasa Shevchenka : [Monohrafiia]. – K. : Vyshcha shk., 2000. – S. 195–206.
18. Franko I. Zhenshchyna-maty v poemakh Shevchenka / I. Franko // Franko I. Zibrannia tvoriv : U 50 t. – K. : Naukova dumka, 1980. – T. 26. – S. 153–154.
19. Franko I. Mistyfikatsiia chy idiotyzm / I. Franko // Franko I. Zibrannia tvoriv : U 50 t. – K. : Naukova dumka, 1982. – T. 36. – S. 44–46.
20. Franko I. Taras Shevchenko / I. Franko // Franko I. Zibrannia tvoriv : U 50 t. – K. : Naukova dumka, 1980. – T. 28. – S. 112–123.
21. Franko I. Shevchenkova «Mariia» / I. Franko // Franko I. Zibrannia tvoriv : U 50 t. – K. : Naukova dumka, 1983. – T. 39. – S. 300–309.
22. Fed I. Ikona yak fenomen doskonalooho / I. Fed // Multyversum. Filosofskyi almanakh : Zb. nauk. pr. – Vyp. 48. – K. : Ukrainyskyi tsentr dukhovnoi kultury, 2005. – S. 141–148.
23. Chyzhevskyyi D. Narys z istorii filosofii na Ukraini / D. Chyzhevskyyi. – K., 1992. – 230 s.
24. Shevelov Yu. 1860 rik u tvorchosti Tarasa Shevchenka / Yu. Shevelov // Zapysky Naukovoho tovarystva imeni T. Shevchenka. – Serii : Pratsi filolohichnoi sektiï. – Lviv, 1992. – T. SSKhKhIV (224). – S. 89–105.
25. Shevchenkovskyyi slovnyk. U 2 t. – T. 1. / AN URSR, In-t l-ry im. T. H. Shevchenka; redkol. : I. Ya. Aizenshtok, V. A. Afanasiev, M. P. Bazhan [ta in.]. – K., 1976. – 415 s.
26. Shevchenko T. Povne zibrannia tvoriv : u 12 t. / [redkol. : M. H. Zhulynskyi (holova) ta in.]. – K. : Nauk. dumka, 2001. – T. 2 : Poeziia 1847 – 1861. – 784 s. : portr.
27. Shevchenko T. Povne zibrannia tvoriv : U 12 t. / [redkol. : M. H. Zhulynskyi (holova) ta in.]. – K. : Nauk. dumka, 2003. – T. 6 : Lysty. Darchi ta vlasnytski napsy. Dokumenty, skladieni T. Shevchenkom abo za yoho uchastiu. – 632 s. : portr.
28. Iakovyna O. Ekzegeza poemy «Mariia» / O. Yakovyna // O. Yakovyna, O. Slobodian. Taras Shevchenko : istyna – nekomunikatyvna realnist. – K. : Vydavnychiy dim «Kyievo-Mohylianska akademiia», 2013. – S. 38–59.
29. Ianiv V. Relihiinist ukraintsia z etnopsykholohichnoho pohliadu / V. Yaniv // Yaniv V. Narys do istorii ukraïnskoi etnopsykholohii / [uporiad. M. Shafoval]. – K. : Znannia, 2006. – S. 243–273.

Стаття подано до редакції 07.03.2016 р.